

hiſce profitetur. Quid iam amici talem criminis convincere tentant proposita Dei potentia, quam ipse et sublimius describit et intime reveretur? Baldad post pauca verba obmutuit; Iobus argumentum sermonis contra se prolatum pro se arripit idque felicissime prosequitur, arma adversarii eriens, victor egregius!

IV. IOBI EPINICION

CAP. 27-31.

Responsione data, « non est dubium, quin Iobus hic interquiererit panulum exspectaritque, quam mox Sopher, cuius erant eae partes, loqueretur; qui cum obmutisset omnino, perexit Iobus aliquamdiu (hoc est duobus capitibus) loqui ac rursum moram interposuit aliquam, si quis forte trium responsi aliquid praeterea daret. Quod cum non obtinuisse, tribus capitibus orationem conclusit suam ac tandem peroravit » (*Vav.*).

Iam ex brevissima oratione Baldad (cap. 25) argumentum repetitione concludendum erat, triumvirorum disceptationem ultimum, ut ita dicam, halitum ducere. Penitus expiravit, cum non habeant, quid respondeant. Invicte enim Iobus ostendit eorum doctrinam non uno viito laborare, invicte probavit se non esse hominem improbum. Unde silentius triumviris Iobus interea vitor in arena consistit et praeclaro epinicio secum ipse meditans suam ulterius causam tuetur atque illustrat.

1. PARS. CAP. 27-28.

Arg. — Sollempni modo et graviter demou suam affirmat innocentiam, innixus conscientiae testimonio et illa, quam in se experitur, Dei fiducia et sancta quadam alacritate; talia enim impios minime comitari (27, 1-10). Dein amicos monendos atque dedocendos suscipit. Et primo quidem eos reprehendit, quod ad rerum cursum diiudicandum doctrinam proposuerint vanam, insufficientem, fallacem: quasi filii orbari, spoliari fortunis, obrui calamitatibus eveniat *solis et omnibus* impiis (27,11-23). Tum homini deesse exponit illam sapientiam, quae ad rerum administrationem quae a Deo fiat rite diiudicandam necessaria sit: hominem quidem ingenio, arte, industria plurimum valere; testes esse metallorum fodinas et miras illas viscerum terrestrium persecutiones tanta cum sagacitate factas — (28,1-11); at haec omnia minime valere ad *veram sapientiam* attingendam; quae in terra non inventatur, nullo pretio soluto acquiratur, soli Deo per se suaque visit nota. Unum homini esse propositum, in quo totius vitac cardo vertatur: *Deum timere et recedere a malo* (28,12-28).

a) Se innocentem sollemniter protestatur 27, 1-10.

Adversariis tacentibus : v. 1 « *Addidit quoque Iob, assumens parabolam suam, et dixit* » ; — i. e. perrexit proferre sermonem sententius gravibus, exemplis, apophthegmatis, figuris illustrem ; talem enim orationem viro sapiente dignam ^{τύπον} significat ; hanc attollere dicitur, quasi maiore vi ac fiducia ac voce elata in aures aliorum infundere. Maiorem iam animi vigorem, immo et vocem Victoria parta elatiorem sollemniter indicare videtur et iuramento confirmata protestatio : v. 2 « *vixit Deus, qui abstulit iudicium meum, et Omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam, v. 3 quia, donec supereret halitus in me et spiritus Dei in naribus meis, v. 4 non loquentur labia mea iniuriam nec lingua mea meditabitur mendacium* » ; — bene Vav : « auferre iudicium est nullam habere allegationum praesidiorum rationem, quae quis pro causa sua adducat in medium, nec purgandi sui locum relinquare¹. Quocirca qui *abstulit iudicium meum*, is est, qui meo me iure privavit, sive quod vexavit praeter meritum, sive quod locum mihi defensionis non dedit, sive quod gravissimis iustissimisque querelis meis nihil commotus est ». Audaciorem loquendū modum *Estius* censem (uti 10,3; 19,6) Iobumque propterea tandem reprehensum a Deo. In hebr. v. 3 *quia totus adhuc halitus in me*, sed sensus idem est, quem *vulg.* expressit², i. e. cum adhuc sim inter vivos et vitae munere fruar (cf. 2 Reg. 1,9), innocentiam meam denuo testatom volo; nam timet, ne mori morte abruptus non possit ultra illam coram amicis defendere (cf. Ol. S. Thom. Pin. W.). *Spiritus Dei* i. e. spiraculum vitæ (*Borh.*), a Deo datum cf. Gen. 2,7. Quod ali volunt, Iobum id dicere cum quadam insolentia, se satis virium et roboris habere, ut causam suam tueatur; se nondumta viribus destitutum, uttacite amicum submittat (cf. *Hirz.* *Hitz.*), gratuito asseritur, immo contra locutionem 2 Reg. 1,9 usurpatam adhuc tota anima in me est i. e. adhuc vivo, quamvis mori cupiam. — Iam quod iuramenti religione — qua sollemnitate hueusque nondum usus erat — affirmat, primo in universum annuntiat : se semper veri iustique partes tueri ; at quid speciatim iniuritatem et mendacium quod exsecratur, intelligat, explicat v. 3 « *absit a me, ut iustos vos esse iudicem; donec deficiam, non recedam ab innocentia mea* » ; — i. e. ut vestram sententiam approbem, me fatear solum, nunquam committam ; « est enim hoc iustos vos pronunciare, qui iudicatis, et suscipere crimen, agnoscerem, confiteri, a quo ego

1. Sym. δὲ παρεῖσθαι τὴν κρίσιν μου.

2. Sym. etiam habet μέγις; οὐδὲ ἡ ἀντανόη μου ἐν ἑαυτῷ.

longe absum; quare neque unquam assentiar vobis, neque ipse a sententia mea discedam, aut omnino causam meam tueri desistam » (Var.). Idque denuo repetit conscientiae testimonio innixus; v. 6 *iustificationem meam, quam coepi tenere, non deseram; neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea* » ; — sensum bene expressum *vulg.*; in hebr. *iustitiam meam tenebo et non dimittam eam* i. e. nunquam fatebor culpam, in qua non sum (Var.), nunquam meo silentio comprehabo, me integratim defuisse; non reprehendit cor meum (unum) ex diebus meis ; ab eiusmodi sceleribus, quae Eliphaz obiecerauit, se immunem scit. Idque confirmat v. 7 « *sit utimpius inimicus meus et adversarius meus quasi iniquus* » ; — i. e. causa cadant in iudicio, qui contra me insurgunt, innocentiam meam oppugnantes; illi potius iniqui et iniuriae illatae condemnatae habendi sunt, qui me impium calamitant (cf. S. Thom. Cord. Malv.) vel, ut quis me impium pronuntiet, ipse potius impius sit oportet; nemo enim nisi impius mihi poterit adversari (Var. Del. Zsch.).

Alli : sint inimici mei impii, ego saltem non sum (*Hirz.*); sed id satis frigidum. Melius, quod inter alia *Pin.* indicat: ego tam longe absum ab impietatis studio, ut neque mihi neque amicis meis, quibus bene velim, optem ullos impietatis fructus; hos certe percipiunt hostes mei, quibus aliquid funestius quod imprecare non habeo (et approbat *Olshausen*).

Uti modo (v. 6) ad conscientiae testimonium provocavit, ita nunc hanc conscientiae integritatem cerni et manifestari assertit in ipsa illa summa confidentia, qua in Deum se ferri toties professus sit; quare adversarii ex eius agendi loquendū ratione et spe illi firma concludere debuerant, eum non esse impium. Bene ad sequentes versus gradum facit *Tir.* : « si impius fuisset, quomodo potuisset tam constanter in Deum sperare quod tamen me perpetuo fecisse, vos ipsi testes estis ». Ita v. 8 in hebr. *quae est enim spes impii, quando abscondit, quando extrahit Deus animam eius* (cf. W. Zsch. P. Le Hir et partim iam Mar. Cord. Cod. Malv.) i. e. si Deus vitam eius abscondet (cf. Is. 38,12 *praevisa est velut a texente vita mea; dum adhuc ordire, succidit me*) et altera comparatione : si Deus animam quasi e vagina corporis extrahet (cf. Dan. 7,15 in chald. *contrisatus est spiritus meus in medio vaginalis*); utraque comparatio mortem violentam dicit; impius in flagitio a Deo vindice reprehensus et mulctatus, scelerum conscientia et conscientiae terroribus agitatus, non potest tanta constantia in Deum sperare, uti Iobus sperat. Ad cunctum sensum accedit *vulg.*³.

3. Solum ^{τύπον}, quod 6, 9 optime transtulit *succidere* (idem Is. 38, 12), hoc loco cognata significatio, eaque frequenti, *abripere*, *diripere* accepit et ad impium transtulit; alterum membrum ad sensum expressum similem.

V. 8 « quae est enim spes hypocritae, si avare rapiat et non liberet Deus animam eius ? — i. e. qui cum Deum infelis habeat, ab illo impendens mali nullum obtinebit effugium (Cord. Pin. Vav. Calm.).

« Accidet enim illis, quod de Antiocho dicitur 2 Mach. 9,13 : orabat scelerus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus ; nam impunito tantum supplicii moventur, non odio sceleris quod amant » (Men.). Ita v. 9 « numquid Deus audiet clamorem eius, cum venerit super eum angustia ? v. 10 aut poterit in Omnipotente delectari et invocare Deum omni tempore ? » — i. e. insti sperant tempore necessitatis orationes exauditumiri ; ab hac spe excludantur impii, iusti cum gudio et delectatione Deum testem et vindicem invocant, Dei laude delectantur ; at impii ab ista delectatione longe absunt (cf. S. Thom.). Tali spe se fulciri iam 13, 16; 19, 26 indicaverat. Unde totus eius agendi modus talis est, qualis longissime absit ab omni improbitate. Hisce Iobus simul docet, *quomodo putet se versatum esse in suppliciis* : quare ista ad mores Iobi diudicandos plurimum referunt, atque iterum erroris arguunt Iobi calumniatores.

b) Amicorum doctrinam esse mancam 27, 11-23.

Iam integritate sua asserta et probata amicos a falsa opinione retrahere studet; unde v. 11 « Docbo vos per manum Dei, quae Omnipotens habeat, nec abscondam » ; — amicos scil. de rerum gubernatione divina valde anguste et falso iudicare indicat, quia unum dumtaxat modum a Deo adhiberi censem scil. recompensationis terrestris, qua miseria et culpa nexus intimo semper inter se colligentur. Quare ope Dei expondere vult, quae sim apud Omnipotentem (cf. S. Thom. Cord. Mar. Men. Tir.). Hebr. τῷ commode explicari potest *de manu Dei*, i. e. de actione, de modo agendi et gubernandi¹.

Et hoc fere modo habent LXX et *ret. lat.* : « annuntiabo vobis quid sit in manu Domini » i. e. quid disponat Deus (*Aug.*), quam ille agendi ratione servet (*Pin. Malv.*).

Unam scil. quam adversarii Deo semper adscriperint rationem illam non sufficiunt ad rerum cursum explanandum, in aperto est; quare v. 12 « ecce vos omnes nostis et quid sine causa vana loquimini »? — ipsi id fateri debent, et Iobus satis rem evicit (cf. 9, 22; 12, 6 et seq. 13, 4; 16, 18; 19, 6; 21, 7 seq. 23, 13); « ideoque maiori reprehensione digni estis, quod haec scientes tam vana et falsa dognata prouponitis et prorsus evanescitis tam inique sentiendo et

1. Coniungitur enim קְנַתְּךָ cum בְּ cf. Ps. 25, 8. 42; 32, 8. Prov. 4, 11 (cf. Ros. Hitz. W. Del. Zech. P.). Le Hir vertit : je vous enseignerai les conduites de Dieu.

iudicando de mea miseria Deique providentia » (Cord.). In hebr. proprie est : *et ad quid hoc vanum vane loquimini?*

Iam quid sit *hoc vanum*, explicat a v. 13-23, referens adversariorum sententiam de sorte impiorum. Ita nexus facilis, obvius, ipsa illa interrogatione indicatus et optime cohaerens cum omnibus, quae hucusque ab ultraque parte disputata sunt. Verum est paucos hunc nexus vel vidisse vel agnovisse. Pin. tamen scribit : « certe verisimile est ex aliorum sententia proferri, id quod nonnulli observarunt, ita ut, quae amici luensque disseruerunt de temporalibus impiorum suppliciis, repeatat Iob quasi nimium importune ab illis obiecta et inculcata ». Immo jam *exp. in* idem indicare videtur : « ac si dicere haec quae sequuntur, impii et violenti non modo (uti adversarii volunt), sed in futuro iudicio ab omnipotente Deo percipient ». Etiam Gord. hius nexus mentionem initit : « existimant aliqui, Iobum hic loqui ex amicorum sententia »; approbat saltem ad v. 13 Cod. ex recentioribus Hitz. eum sequitur. Eundem nexus nos amplectimur, eo libentius, quia Iobus *ipissimis amicorum verbis* orditur v. 13 « haec est pars hominis impii apud Deum et hereditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient »; — cf. 20, 29 sunt fere verba Sopher.

Iam hanc sortem delineat : orbatur impius posteritate, quae gladio, peste intermetitur; v. 14 « si multiplicati fuerint filii eius, in gladio erunt, et nepotes eius non saturabuntur pane; v. 15 qui reliquo fuerint ex eo, sepelientur in interitu et viduae illius non plorabunt » ; — hebr. *si multiplicati fuerint...*, ad¹ gladium; emphaticae per aposiopesis, scil. destinati sunt; *sepelientur per mortem* i. e. peste interibunt (cf. Ier. 13, 2; 14, 12; 18, 21. Pin. Male. IV. Men. W. Hitz. Del. Zsch. P.). Vim Vav. bene expendit : « mors illos sua sepeliet, nihil praeterea supremi honoris consecuturos. Vult enim eis mortem futuram pro sepultura, quasi qui inhumati proficiunt aut iaceant sane inopes et infleti, quorum interitum honore sepulturae affines, cognati, ipsae coniuges, qua necessitudine nullum coniunctionis arcuus vinculum, carere patientur » (sim. Hitz.). Alter Cod. : « mortem illis esse sepulturam, quippe qui vel obruantur, vel mercantur, vel devorentur, vel absorbeantur; quamquam hic ex amicorum sententia loquatur vir sanctus »; verum iam Chald. pesti (שִׁבְעָה), quae etiam Ap. 6, 8 ζάρωτες dicitur, calculum adiecit. Uxores corum vel viduae non plorabunt, non lugent mortuos, quos vivos odio habent; vel indicat mortem adeo fore infamem et ignominiosam (Cod.). Porro bonis et fortunis non fruetur (v. 16-19), sed illa transferri con-

1. נִכְזָבֵל proprium est huic libro; cf. 29, 21; 38, 40; 40, 4; est idem ac בְּ simplex.

spicit in usum bonorum, ut male parta bene impendantur (*Cord.*). Ita v. 16 « si comportaverit quasi terram argentum et sicut lutum praeparaverit vestimenta; v. 17 praeparabit quidem, sed iustus vestitur illis et argentum innocens dividet »; — hebr. si coacervaverit sicut pulverem argentum proverbialis est hyperbole, ut germanicum steinreich. Omnia demum sunt labilia, fragilia; v. 18 « aedificavit sicut tinea domum suam et sicut custos fecit umbraculum »; — cf. 4, 19; 13, 28; 8, 14. Bene *Vav.* : « aedificium improborum non stabile atque certum, nec mansurum, quod similitudine ostenditur duplice. Primum, tinea domum sibi parat rodendo, quo nihil fragilis magisque ruinosum. Deinde custos sive gregis seu pomorum subitarium aliquid excitat servandi causa, ad breve exiguumque tempus duraturum, allegias, vel tugurium ».

Fragilis illa impii domus ac possessio subito, inexpectato corrut; ita v. 19 in hebr. *dives decumbit et non auferatur* (aliquid; i. e. dum adhuc nulla caret re; cf. *W. Hitz. P.*); *oculos suos aperit et nihil adest*². Simile quid ex versione vulg. colligitur: v. 19 « dices cum dormierit, nihil secum auferet; aperiet oculos suos et nihil inveniet »; — cf. Ps. 75, 6 *dormierunt somnum suum et nihil invenerunt omnes viri dicitiarum in manibus suis*; etsi oculis et desiderio divitias suas devorare ac refinere anhelat, tamen fallaces et fugaces citissime elaborantur.

Tandem ipse variis suppliciis cruciabitur; v. 20 « apprehendet eum quasi aqua inopia, nocte opprimet eum tempes ^{ta} ; v. 21 tollet cum ventus urens et auferet et velut turbo rapiet eum de loco suo »; — in hebr. *apprehendet eum sicut aquae terrores*; irruunt, inundabunt super eum; nocte i. e. dum securum se quiescere putat, subito, insperato, et maiore cum formidine, quia tenebrosa augent horrorem et timorem. In hebr. v. 21 *tollet eum ventus orientalis et peribit* (cf. 14, 20; 19, 20) ³ *bene S. Hier. ventum urentem explicuit*; est enim, ut LXX habent καίστοι, ventus ille pestifer, quem Arabes *Samum* vocant (cf. *Ros. W.*).

1. Cum LXX habeant οἵτε στος, οἵπερ ἀράχη, aliqui censem in textu hebr. pro ψυχή esse rescribendum ψυχή sicut aranea (cf. *Hitz. B.* qui absurdè tineam legi opinatur, cum tineae domus non aedificant; sed in rebus putridis et ruinosis habitant et facile extinguntur, id quod ad similitudinem abunde sufficit; cf. *Pin. Cord. Cod.*).

2. Alli sequentes lectionem LXX et *Syri* γένεται γένεται ^a *dives decumbit*; et non iterum id faciet (cf. *Hitz. Del. Zsch.*) minime placet explicatio de morte impii, quam multi sequuntur (cf. *Pin. Malv. Mar.*), quia in subsequentibus variae calamitates quibus affliguntur sit impius, enumerantur, hic ergo mentio mortis ordinem interturnat. *S. Hier.* legit γένεται.

Et in hac procella Deus ipse tela sua super impium mittet: v. 22 « et mittet super eum et non parcet; de manu eius fugiens fugiet »; — cf. 6, 4; Ps. 17, 15. Deus sine ulla misericordia addet flagella flagellis; conabitur fugere sed non effugiet manum Dei percutientem; vel huc illue fuga dilabi et se propripe studebit; vel optime: manu Dei percussus celerrime agitatibus vehementia ictum propulsus (cf. *Pin. Vav. Cord. Mar. W. P.*).

Denique impium e sede et conditione deiectum irrisio et ignominia sequitur; v. 23 « striget super eum manus suas et sibilabit super eum intuens locum eius »; — i. e. plaudunt et gaudent reliqui de interitu eius; ita plerique (S. Thom. *Vav. Cod. Mar. Malv. Tir. Sa. W. Del. Hirz. Hitz. Zsch. P. Le Hir.*) Alii tamen de Deo intelligunt, ut dicitur Prov. 1, 26 *ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo* (cf. *Phil. Ol. Pin. Cord. Men.*); et ad hoc magis congruit⁴ hebr. *exsiblat eum cum irrisione deturbat* de loco suo (*Malv. III.*).

Uti haec descrip^tio orditur a verbis Sophar, ita etiam haud pauca occurunt, quae interlocutorum sermones plus minusve redolent, ita ut hac etiam re confirmetur Iobum et sententia amicorum loqui; cf. 4, 9. 20. 21; 8, 4. 14. 18; 11, 16. 20; 15, 20-35; 18, 5-21; 20, 4-10. 15. 22. 24; 22, 19. 20.

Nota. De aliorum opinionibus haec sufficient: 1° alii enim 27, 13-23 orationem Sophar, cuius ordo erat, existimant; at obstat v. 11; neque cap. 28 est ad talen sermone responso; 2° alii hos versus tamquam male interpolatos omnino resecant; sed prorsus arbitrarie; 3° alii haec ex lobi sententia proferri volunt, ita ut lobs, quia antea in universum negasset improbos unquam debitas luere poenas, iam nunc ex parte retractet et assertat quandoque ita fieri (cf. *Pin. Cord.*). Apro in hanc rem *Vav.* ad v. 12: « hic et consecutis versibus videtur lobs pugnantia loqui... sed existimat, improbis esse plerumque non modo impunita sceleris, sed etiam prosperant fortunam; at usu quoque saepe venire, ut gravissimas poenas persolvant » (cf. *Ros. Hirz. W. Del. Zsch.*). Sed si haec est sententia Iobi, mirum videtur, id quod rei cardo est, non distinc^te ac clare proferri, scil. impio non quidem semper, at quandoque talibus affligi suppliciis.

4° De sententia *B.* iam supra ad cap. 25 dictum est. Cum in explanatione ipsa iam rationes allatae sint, cur lobs haec ex amicorum sententia dicere censendus sit, iterum apparent ea conjectura nos minime indigere.

c) Hominem arte quidem valere plurimum 28, 1-11.

Hucusque Iobus 27, 12 quid sine causa vana loquimini? prosecutus

1. *B.* numerum pluralem exhibet; singularem tamen LXX, Chald. Syrn. Syrus, *S. Hier.* tuentur.

est. Iam id praestat quod 27, 11 se facturum promiserat: *docebo vos*: i. e. Dei sapientiam et proin gubernandi mundi rationem homini esse imperviam, inaccessibilem; hominem quidem arte et industria valere multiplici; id quod in priore parte proponit; v. 1 « *Habet argentum in venarum suarum principia et auro locus est, in quo confatur* »; — in hebr. *nam est argento scatbra et locus auro, (quod) confant*. Illud Δ in initio multos vexat. Iam *Synopsis*¹ septem modos explanationis indica. In nostra explanatione nexus est valde obvius et facilis; explicuit Iobus, quae sint vana; nunc rationem reddit, cum multi *venis* istis inhaerant, *quia* scil. vera sapientia illis² est abscondita. Optime id exponit *Malv.*: « frustra vos estis amici, qui administrationem Dei in honis et malis proborum et improborum ex infinita eius sapientia produnt ex vestro sensu et ratione aestimare ac metiri conanimi ».

Alii regre diendum esse censem ad 27, 12 (cf. *Hirz.*). Alii ea supplet, quibus illud Δ praeparatur; v. g. *quia* peccatores percunt, propterea non quicunque perit, impius est, *nam* Dei sapientia est inscrutabilis (cf. *Nicetas* aquod *Pin.* *W.*) vel: impios male perire, inde explicari, *quia* vera sapientia humanis viribus non attingatur (*Zsch. Del.*). Alii demum assertive vertunt: *vere, profecto* (*Mar. Malv. II, Hitz. P.*) Monet *Först L.* adhiberi particulam, ad orationem directam introducendam; id quod etiam h. l. accipi posset, *quia* lobus in antecedentibus ex aliorum opinione aliena protulit.

Homo igitur fodinas investigat et novit, qua ratione metalla excidunt et liquecant. In hebr. *proprie egressio, exitus* i. e. locus unde exit, quo dignitur, unde vena dilitate fluat. Habebat Aegyptus et regio sinaitica fodinas (cf. praefera, quae *Del.* afferit, *Zeitschrift für aegypt. Spr.* 1870 p. 137 et seq. et *Ausland* 1870 N. 63), unde poeta haec hausisse censeri potest.

Alio modo artem fodendi et fundendi metalla proponit v. 2 « *ferrum de terra tollitur et lapis solutus calore in aes vertitur* »; — i. e. ex lapide metallico in fornacem iniecto vi caloris aet clivat vel cuprum. Eandem locutionem apud *Plinium* inveniri *Malv.* monet: « *igne lapides in aes solvuntur... aes fit ex lapide aeroso, quem vocant cadmia, ... fit etiam ex alio lapide, quem chalcitem vocant Cypro* » (36, 34; 34, 1). Porro miratur hanc hominum industriam, qua terrae viscera perseruantur et quae ibi sepulta iacent ad lucem attollunt: v. 3 in hebr. *finem ponunt tenebris et ad omnem perfectionem perseruantur lapides caliginis et umbræ mortis* i. e. homo intima et obscura terrae viscera rimatur et pervestigat, ita lucem afferens tenebris illis, obscura illa ad lucem vehens, ideoque finem ponens tenebris; lapides dicit in

1. Cf. *Cursus S. Script. completus*, ed. Migne ad h. l.

abditis terrae recessibus latentes (cf. *Ol. Vav. Pin. Cord. Men. Tir. W.*). Eodem modo textus lat. v. 3 « *tempus posuit tenebris et universorum finem ipse considerat, lapidem quoque caliginis et umbram mortis* »; — i. e. tempus statuit, quo illa ex tenebris emergant, quo tenebrae illae cessent; omnia altissime et profundissime investigare caligine³ sepulta videantur².

Hisce in universum praemissis iam rationem accuratius delineat, qua ad metalla fodienda pervenitur. De fodinis enim fieri sermonem, et antecedentia et subsequentia plane ad oculum demonstrant. Quare Δ h. l. non proprie erit *torrens*, vel *vallis* torrente irrigua, sed quod quam maxime cognatum est, *cuniculus*, putens metallicus (*Schacht, Stollen*), cuniculus, qui a fossoribus in terrae viscera agitur. Ita iuremerito recentiores. Unde versus 4 valde implicatum sic ex hebr. vertimus: *agunt* (vi rumpunt, excavant) *cuniculum longe ab habitatore; derelicti a pede pendent, haud similiter atque homines librantur* (sese librant) i. e. longe ab incola terrae superioris; cum funibus demittantur et funibus penduli libruntur, *pedibus ad descendendum non ultuntur*, quare poetice dicitur per illos obliuioni dedisse³, vel illos esse obliuioni datos, destitutos a pede, quippe qui in itinere illo subterraneo officium suum solitum praestare nequeat (cf. *Hirz. Hitz.*).

Nam quod alii volunt, fossores a pede i. e. ab hominibus supra ambulantibus esse obliuioni datos (cf. *W. Del. Zsch. P.*), nimis coactum est, cum *pes* et *hominum memoria* tamen nihil commune habeant. Hebr. Δ *אַנְגָּל* *ab homine*, longe ab homine explicamus cum *Hitz.*: aliter atque homines soleant, non humano more. Usus praepositionis Δ huic explanationi favet, cum saepius usurpetur pro *אַנְגָּל* (*nesis*) v. g. 1 Sam. 15, 23. Is. 32, 14. Ier. 48, 2 et alias (cf. *Ges. Thes.* 72 6.). Et accedit, quod alii significatio, quam plurimum sequuntur (*W. Hirz. Del. Zsch. P. Renan*), procul ab *hominibus* propter repetitionem languida videtur. *S. Hier.* legisse videtur Δ *populus* et Δ *miser, egens*; (pro Δ et Δ cf. *Mar.*).

Ad eundem sensum accommodandus erit textus latinus v. 4 « *dividit*

1. *Lapidem caliginis et umbram mortis* quidam, sane sagaciores, volunt esse peripheridi *sic materiae primae*, de qua peripatetici (cf. *Malv.*). Aptius allegari potest, quod *Plinius* (33 prooem.) : « in sede canum opes querimus », vel quod *Ovidius* (Metam. I. I): « *item est in viscera terrae stygnisque adinverat umbris* » (cf. *P.*).

2. *אַנְגָּל* cf. 29 10; ali interpredant: omnem perfectionem homo ipse pervestigat (cf. *Malv. III*), sed propter particulam Δ praestat *אַנְגָּל* explicare ad modum adverbialium, uti *אַנְגָּל*, *אַנְגָּל* etc. i. e. *absolute, consummate, perfectissime*.

3. *אַנְגָּל* est negligere, destituere; dein etiam sensu praegnanti officio suo desces, cf. Ps. 137, 5: *si tu obliviscaris Jerusalem, obliviscatur dextera mea officium suum; me destituto officio, fiat arida, obrigescat*. — B. consuet scribendum esse « ab habitatore lucis ».

torrens a populo peregrinante eos quos oblitus est pes egenit hominis, et invios; — ultimum membrum explicat hebr. *non ut homines sese librant*, sese movent, i. e. hominum viis non utuntur. Versum hunc, quem aenigma pene indissolubile *Calm.* vocat et qui miras ac multiples interpretationes tulit, iam haud ita difficile ad textum hebr. referre licet, dummodo *torrentem* eodem modo quo [¶] intelligamus:

dividit cuniculus in viscera terrae actus a populo perambulante in superficie terrae fossores, quos pes, alias homini misero adeo utilis et necessarius, officio suo privat et destituit, qui ibi incedere conantur, ubi non sunt viae. Apte ita fossores metallorum describi nemo negabit; hunc sensum vero ex verbis latinis erui posse *praelucente explanatione hebraica*, quis negare ausus fuerit?

De aliorum variis interpretationibus pauca addam, ne absurdia illa conjectura legentibus fastidium afflamer. *Tir.* haec habet: « *torrentis aquarum ebulliens dividit quaesita et optata metalla a fossoribus, qui plerumque peregrinis ac pauperibus constant. Hic ergo torrens facit, ut pes egenit hominis, fissione incumbentis, obliviscatur eos*, i. e. non sequatur votum aut desiderium illorum, i. e. ut non possint ulterius fodendo transire ». Ceteris eo praestat, quod saltem contextum de fodinis servare studet. Alii de inundatione accipiunt; alicubi torrens separat incolas a peregrinis facit que terram inviat, ita ut egentes et mendici, qui omnia pervagantur, eo non transeant (*Cord.* cf. *Pin. Men.*). Alii de fluminibus subito erumpentibus (cf. *Cod. Var.*) etc. et alii alia, potius portenta, quam interpretationes proponunt.

Via et ratione descripta v. 4 qua in terrae viscera descendant, iam fossorum labores adumbrat, quibus ipsam terram quasi ignis incendio et vastatione evertunt ac suffodiunt¹; ita v. 5 « *terra, de qua oriebatur panis, igni subversa est* »; — homo tam sagax est, ut frugibus terrae non contentus a superficie in eius interiora penetret et multiplicem utilitatem capiat. Quod alii in verbis cernunt, terram adeo *benignam*, quippe quae victimum ac cibum suppedite, crudeliter ab homine secari, subverti, excavari, quasi talem ferat largitatis suae mercedem (cf. *Hirz. Hitz.*), id modernorum cogitandi sentiendique modum plus aequo redolent².

Cur vero tales labores exantentur, explicat v. 6 « *locus sapphiri lapides eius et glebae illius aurum* »; — scil. sapphirus saepe inveniuntur

4. Compare quae *Plinius* habet (33, proem.): « *persequimur omnes eius (terræ) fibras, vivinquo super excavatam. Imitus in viscera eius et in sede manuum opes quærimus, tamquam parum benigna fertilique, quaqua calcatur* ».

2. Hebr. *בְּרַכָּת עַל igne* lectione LXX, *Chadd.* et *Syri* defenditur; alii cum *vulg.* *præferunt. Igne enim et acetum ad rupes perrumpendas veteres adhibebant.*

ibi, ubi terrae lapides in eius sinu effodiuntur; similiter glebae adsunt in terrae visceribus auro mixtae. *Sapphirum* primo loco profert, ut ex illa tamquam ex gemmarum præstantissima reliquas intelligeremus (*Pin.*). Ita sane apud veteres (cf. Ex. 28, 18; 39, 11).

Alterum membrum in hebr. aliqui vertunt et *pulcren auri ei* scil. sapphiro, et intelligent illud sapphiri genus, quod, ut ait *Plinius*, aureis punctis collucet (cf. *Pin. Malv. Hirz. Hitz.*). Sed certe melius est, quod *vulg.* indicat, magisque ad labores illos explicando confort, duo afferri pretiosa, sapphirum et aurum; unde hebr. verte: *et glebae auri ei* (sunt, scil. vel homini ex v. 4 vel ei loco); sed cum idem locus vix apte et sapphiri et auri dicatur, melius ei terrae intelliguntur [¶], et *¶* revera plures *mascud* inveniuntur, cf. *Gen. 13, 6. Is. 9, 18; 18, 2; 26, 18; 66, 8 Furst L.*.

Denuo hominis industrias miratur, qua ad inaccessa illa loca accessus pateat; v. 7 « *semiram ignoravit avis, nec intulius est eam oculus culturus* »; v. 8 *non calcaverunt illam filii institorum, nec pertransiit per eam leona* »; — illuc scil. homo penetrat, quo nec aerrimus avium visus pertingit, nec bestiae latibula et cavernas quaerentes penetrant, nec *filii institorum* i. e. mercatores, hominum genus avidissimum, cui nihil impervium est.

Quomodo illam viam homo officiat, describit v. 9 « *ad silicem extendit manum suam, subvertit a radicibus montes; v. 10 in petris rivos exedit et orme pretiosum vidit oculus eius* »; — i. e. ut ad gemmarum aurique sedem perveniat, rupe durissimas perfodit et ad montium ima cuniculos agit, ita ut ipsos montes subverttere videatur; quo in labore si aquae irrumpunt in terrae cavernis collectae, illas per canales in rupibus excisis e fodina educit. His transactis demum praemium operis nauicisculum: laetus thesauros aspicit in terrae sinu reconditos (cf. *Mar. Malv. Pin. Cod. Var.* partim; *W. Hitz. Le Hir.*).

Denum homo nihil relinquit intentatum; uti terram, ita flumina quoque (et maria?) perscrutatur v. 11 « *profunda quoque fluviorum scrutatus est et abscondita in lacum producit* »; — i. e. « *nihil non investigatum reliquit, sed propter magnam eius et sedulam diligentiam vel potius sapientiam a Deo ipsi concessam etiam ea quae sub aquis mersa latent, ei cognita erant* » (*OL*). Quo magis Iobus hominem sagacitatem et artem extollit, eo illustriore praeparat verae sapientiae sublimatis præconia, ad quae iam transit.

In hebr. v. 7 aves rapaces commemorantur, aquila, accipiter vel in universum omen volturum genus (cf. *Furst C.*) et avium rapacium, quarum acies oculorum acutissima est; *filii superbiae vel feroxiae* v. 8 bestiae sunt rapaces et truces (cf.

4. Cf. LXX *ψῆφος* et *Lev. 11, 14. Deut. 14, 13. Bark.* explicat *bubo* i. e. *strix bubo* (*Ubu*) quippe qui diu noctuque videre possit.

Mar. Mal. Calm. W. Del. Zsch. P. Le Hir; etiam *S. Hier.* infra 41, 25 γῆς τε καὶ φύσις veritatis filios superficie et LXX nostro loco sicut ἀπόλευτον i. e. ut Ol. explicat μηδέ τι οὐδέ. Cur *S. Hier.* hoc loco verterit filii institutorum i. e. mercatores, vix divinari poteris. Certe medius inter bestias mercatoribus non est locus assignandus; neque scio, num bene dicatur, illas regiones explorari ab homine, quo ne mercatores quidem penetrerent, hominum genus sane in regionibus perlustrandis sagacissimum. — Generatim sententiam ad antecedentia referunt : talis locus est aurum tamque albsconditus, cuius semitas ignorant aves... Sed iam *Cod.* hanc male trahit ad sequentem : « ut via illa, quam ne milvis quidem nec ferae viderint, sit quam homo sibi aperit eventus montes et marina caedens », vel, ut *Hitz.* : per viam illam... homo extendit ad silicem manus.

In v. 10 aliud σῶμα ipsos cuniculos intelligent, in quibus metallia foduntur (*Ie D. Zsch.*); vix recte; nam σῶμα veri nominis rivi semper dicuntur, atque haec significatio h. l. optimum praebat sensum. Neque enim veteres fossores aquas illas irrumpentes ignorare poterant; cum igitur illarum mentionem clare h. l. expressum non agnosceremus, cum tamen periculum illud avertire etiam pro illis necessarium esset, idque humanae industriae atque sagacitati esset commendationi? Ea vero, quae ad hanc landom spectant, Iobus h. l. non sine facundia colligit¹.

Huic suppar est industria cohibendi aquas e parietibus continuo stillantes. Eam describere videtur v. 11 in hebr. a fletu fluvios cohabet et abscondita ad lucem eduet i. e. ligat et obturat rimas, per quas aquarum venae vel scaturientes (στρέμματα) in cuniculos et fodinas influunt (*cf. Plin. Natv. II. IV. W. Hirz. Bel. Hitz. Zsch. P.*); sunt enim rimae illae quasi vulnera fodinaria quae fasciare et obligare (ψάρει *cf. Is. 1, 6*) oportet. Alii vertunt: *fuxum faviorum sistit*, quibus scil. siccatis vel alio diuctis apparent et deprehenduntur quea intus lateant (*cf. Vav. Cod. Calm.*); at non bene id cohaeret cum antecedentibus, ubi continenter sermo est de fodinis. Sed viam forte praebat ad id, quod LXX habent: καὶ βάθη ποταμῶν ἀνεκάλεσεν; idem *S. Hier.* exprimit referens omnino *Theodosianum* versionem, qui teste *Ol. θεοδοσίου* habet; prouide litera transposita ψάρη sane legitur, vel quod *Houbig.* vult. ψάρη.

d) At veram sapientiam soli Deo esse notam 28, 12-28.

Terrae viscera homo perlustrat et reconditis thesauris potitur mira arte et sagacitate! At quam impar est sapientiae investigandae! Id pulcherrima oppositione Iobus iam exsequitur²; v. 12 « Sapientia vero ubi invenitur et quis est locus intelligentiae? — Sapientia in sacris literis, praeceps in libris sapientialibus, multa complectitur; in universum quidem rerum cognitionem dicit amplissimam, sed eam,

1. Ad hos versus illustrandos varios locos e *Plinio* afferunt *Pin. Mal. Ros. Del. Hitz.* Sed cum hi loci pro fodinis et arte metallurgica Aegypti et regionis sinaiticae illius temporis, de quo sacer auctor scribit, tamen nullum praebere possint testimonium, illos similesque potius omittendos esse censeo. Atque certe de *corrigis* h. l. minime erit cogitandum.

2. Omnino comparandus est Baruch 3, 14-38, qui hoc Iobi caput insigniter imitatione expressit.

qua res singulae ad Deum auctorem et gubernatorem referuntur. Magis proprie est rerum cognitio divinitus data vel inspirata, qua res ex norma divina rite perspectae et apte explicitantur et ordine atque consilio ad usum adhibeantur. Proponitur tamquam quaedam sapientiae et scientiae divinae participatio a Deo ipso subministrata, qua amicos suos reddit insignes. Intelligentia (τέλος) vi vocis eam partem sapientiae potissimum designat, qua sine ulla decipiione res ipsas discernimus et a fallaci specie et falso tuto reddimur, qua prudentiam maxime adhibemus (*cf. quae scripsi ad Is. 41, 3*). Hoc vero loco ex ipso disputationis argumento primum est concludere, sapientiam intelligi cognitionem divini consilii in rerum cursu et gubernatione (*cf. infra v. 23 et seq.*). Ipsa interrogandi ratio respicit v. 1 et demonstrat, hominem hanc suis viribus minime inventire posse. Idem vario modo in sequentibus inculcatur; v. 13 « nescit homo pretium eius, nec inventur in terra suaviter viventium »; — i. e. nihil quod homo cognoscit, est sufficiens sapientiae pretium (*S. Thom.*); non agitur de valore interno, sed de pretio quo emi et acquiri possit. Nulla vero re terrestri coemti potest, quia ipsa non est de terra; unde additur in hebr. neque inventur in terra viventium i. e. uti LXX et vet. lat. habent « in hominibus »; terra sedes est aurum et argenti, at sapientia terrae hominisque conditionem longe superat. *S. Hier.* addidit suaviter viventium, « ut innuat virtutem veramque sapientiam non nisi labore comparari nequa a Deo communicari hominibus qui in deliciis agunt; vel forte ut sensum propositionis contrahat, cuius litera nimis late patere et exclucere omnes omnino homines a tanti boni possessione videtur » (*Calm.*). Simile quid *Chald.* dicere voluit: « non inventur in terra superborum, qui peccant in vita sua »; sed optime carere possumus tali additamento; nam sacer auctor efferre vult, sapientiam illam *homini*, suis tantum viribus relieto scil. et rerum naturalium indagatione instructo, esse imperviam, quippe quae rebus creatis non sit adumbrata et expressa. Vel, ut cum theologis scholae terminis utar, sapientiam describit *supernaturalem*, cognitionem illam divinorum consiliorum ex rebus creatis solis hauriri minime posse assertit, quia illa Dei mysteria in opere creationis non sunt manifestata, unde vere in *regione vivorum* non inveniuntur. Providentiae igitur *supernaturalis* abdita consilia sacer auctor attingit. — Minime spernenda, immo praeferenda est lectio LXX et *vet. lat.* « ignorat homo viam eius » (i. e. τὴν πρὸ τῆς γῆς³); nam h. l. ubique de regione et sede sapientiae, quam homo ignoret, sermo est; de *pretio* demum v. 15 et seq. mentio

1. 7 et 9 saepius inter se commutata esse critici observant, cf. *Hitz. Reiske. Beitrage VII.* p. 65.

fit; quare concinnitas sermonis et ordo et allusio v. 23 facta omnino lectionem graecam exigunt, quam *Houbig.* *B.* iuremerito adoptant.

Porro illam esse *supernaturalem*, ita amplificat, ut asserat v. 14 « *abyssus dicit: non est in me; et mare loquitur: non est mecum;* » — i. e. neque si quis omnia perlustret et investiget, ita ut mare et quidquid in maris profundo sini continetur cognoscat, ne ex tali quidem scientia eascitur illa sapientia. Neque omnes thesauri, quibus homo potiri potest, illam coemere valent; quare alio modo, illam esse *supernaturalem* demonstrat; v. 15 « *non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius;* » v. 16 *non conferetur tintex Indiae coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo vel sapphiron;* » — i. e. non potest dari pro ea, ita ut coemetur; aliis verbis: homini ea plene desunt, quibus illam acquirat, unde simul, quanti sit aestimanda, delineat; cf. Prov. 3, 14; 8, 11. Sap. 7, 8. — Aurum *obrizum χρυσίον ἔβρυζον* est purgatum, probatissimum⁴. *Tinctos Indiae colores vel gemmas variis coloribus vernantes intelligent, vel ea, quibus pretiosa ornamenta tingantur vel inficiantur, vel vestes picturatas* (cf. *Pin.* *Vav.* *Men.*).

Hebr. נָתַתְּךָ aurum *Ophir* communiter interpretantur. LXX vocem varie redunt: ter γενναῖος, bis λάτης, πολύτιμος; semel ἄργυρος, ετιαν ἥρατος, θάργαστος (cf. *Calm.* *Ges.* *Thes.*); *Ophir* Indianum interpretatur est *S. Hier.*; alii speciationem regionem ad mare sitam *Abhīra* intelligunt (cf. *Ebers*, *Aegypten und die Bücher Mose* p. 33), alii Arabiae partem et empirium mericum indicarum; ouperim *Delitzsch* insulam vel regionem esse literalem in sinu persico versus meridionalem Arabiae partem sitam ex Gen. 10, 29 concludi asserunt (cf. *Wo lag das Paradies?* p. 99).

Lapis sardonychus, vel sardonix, vel onyx (LXX et *et lat.*); hebr. סָרֶן praeterea etiam *berylam* (*W.*), *smaragdum* (*Hitz.*) interpretantur. LXX variis in locis miri variant et ultra has significaciones, quas modo attuli, etiam *sardium* et *sapphirum* explicant. Iosephus sardonychem intellexit (cf. *Ges.* *Thes.* s. v.). Proinde dicit: sapientiam non appendi, compensari (hebr.) gemmis vel margaritis.

Idem amplificat v. 17 « *non adaequabuntur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vasa auri;* » — vitrum apud veteres maximis aestimabatur (cf. *Pin.* *W.* *Hitz.*); ita vertunt LXX, *Syr.*; *Sym.* *crystallum*, alii gemmas pretiosas intelligent (cf. *Ros.* *Cod.* *Vav.*). Sa-

4. Cf. 2 Chron. 3, 5 in hebr. קָרְבָּן בָּזָבָן; gr. κρυστός στράτεος; vulg. aurum obrizum. Hebr. סָנָר (cf. 1 Reg. 6, 20; 10, 21) proprio aurum clausum i. e. bene castum? ergo valde pretiosum? vel secundum *Chald.* *colatum*; vulg. aurum purissimum; *Ges.* aurum parum sincerum, opponitur vulgaris, adulterato! *Chald.* *Syrus* rite aurum interpretantur, quos reliqui sequuntur, fere *parum*, *sincerum* explicantes. Unus *Hitz.* ex 1 Reg. 10, 21 concludi vult, esse deterius, argento mixtum; נָמָר verit *Bronze*.

cientiae pretium ulterius commendatur v. 18 « *excelsa et eminentia non memorabantur comparatione eius; trahitur autem sapientia de occultis?* » — ultimum membrum per interrogationem legendum erit: num vero de occultis protrahitur? Nam sapientiam de occultis Dei sedibus acquiri, hoc loco praepostore ingeritur, cum in antecedentibus et sequentibus hoc unum tractetur, illam studio vel pretio humano non acquiri. Idem quoque enuntiatur v. 19 « *non adaequabitur ei topazios de Aethiopia nec tinturæ mundissimæ componetur;* » — existitissima topazium in Aethiopia etiam *Plinius* (6, 29, 34, 27, 32 — cf. *Malv.* *Pin.*) et *Diodorus Siculus* testantur (cf. *W.*). Magnifica enumeratione per omnia, quae apud homines maximo in pretio habentur, percurrit Iobus neque quidquam ad illius possessionem iuvare ostendit. Ita *maximi* illam aestimandam esse eiusque *coelestem* originem demonstrat.

De textu hebr. haec nota: in v. 17 *Hitz.* et *B.* alterum membrum delent; sed sine ratione sufficiente, ut mihi videtur; nam adest in versionibus antiquis, neque isti difficultibus grammaticis premittit, quae *Hitz.* fingit; sermonis vero ubertate quis demum haec in parte iure offendatur? Ea in sequentibus quoque cernuntur. Verte v. 18 *corallum* (cf. *Ros.* *W.* *Hitz.* *Zsch.* *P. Le Hir.* *Furst L.*; alii *gemmas intelligent* cf. *Mar.* *Malv.* *Cod.* *Vav.*) et *crystallus non memorabantur et acquistio sapientiae* (est) *præ margaritæ* i. e. multo praestantior est (cf. *Malv.* *Cod.* *Calm.* *W.* *Hitz.* *Hitz.* P.); alii *corallum* vertunt (cf. *Del.* et varia vett. interpretationes *Cod.* *Calm.*). Fortasse קָרְבָּן extractio alludit ad margaritarum e mari extractiōnem; illas ait facilius acquiri quam sapientiam (cf. *Malv.* *Men.* *Calm.*). *S. Hier.* priora nomina cum LXX parlunt et *Sym.* (cf. *Ol.* et *cod.* *syri.* *hexapl.*) ad etymologiam quandam similitudinem expressit cf. נָמָר נָמָר (vel נָמָר נָמָר); in ultimo membro probabiliter קָרְבָּן una litera mutata legit, uti LXX וְלֹאֲדָתָה; nam vocem hebr. Prov. 3, 15 opes transluit, Prov. 20, 15 *gemmas*; Prov. 8, 11 *pretiosissima*; Lament. 4, 7 *ebur* (?) Hebr. 19 non compensabitur paro auro קָרְבָּן cf. v. 16. — De topazio cf. Ex. 28, 17; 39, 10; nomen hebr. קָרְבָּן idem est ac τοντόν (duabus literis primis inter se permutatis; η fieri; et vice versa in dialectis semiticis et alibi frequenter videmus), quare *smaragdi* et *carbunculi* (*Hitz.*) interpretatione care possumus.

Post tam longam enumerationem, optime et magna cum emphasi et oratorio plane modo reddit prior illa interrogatio v. 20 « *unde ergo sapientia venit et quis est locus intelligentiae?* » — vult scil. denuo inculcare illam homini suis viribus utenti esse imperviam et inaccessam; quare, quod hucusque dixerat illam non inventari in terra, non pretio comparari, nunc auget asserens: illam abscondi et latere omnes;

4. *B.* hunc versum delet, « qui quaestionem falso repetendo nexum sententiarum et constructionem molestissime interruptum ». Minime gentium!

v. 21 « abscondita est ab oculis omnium videntium, volucres quoque coeli latet »; — i. e. etsi quis acie acutissima uteretur et coelorum nubiumque spatia lustraret, sapientiam (cf. Eccl. 6, 22) nullibi inventaret; organa proinde vel sensus hominis quam maxime exulta et tota mundi machina (etiam coelestis, homini quae sit impervia) per vestigata illam nullatenus adducunt. Quod alii de coeli avibus tamquam auguralibus, vel de angelis, vel de hominibus contemplationi deditis disserunt, sine ullo dispendo mittimus.

Hisce in terris non inveniatur; at v. 22 « perditio et mors dixerunt: auribus nostris audivimus famam eius »; — i. e. inferorum regio, Schoel. Expositio sapientiam esse longe a nobis dissitam et habitare quodammodo in remotissimis locis (*Men.*), verbis non satisficit; melior est haec, ut nullus non sit locus quem laus et nominis sapientiae gloria non compleverit, quam innuerunt LXX et *vet. lat.*: « audivimus eius gloriam » (χάρις), et quam Nicetas (apud *Pin.*) et *Cord.* approbat. Ab ea non longe abest, quae recentioribus probatur: infernum fando auduisse a descenditibus, esse et existere sapientiam, ipsam vero minime cognoscere (cf. *W. Del. Zsch. Hirz.*). At fortasse praeferenda est illa, quam etiam *Cord.* inquit, homines vita funetus et in inferno vel limbo constitutos revera aliquam sapientiae notitiam percipere, dum scil. de vera rerum terrestrium aestimatione plus iam intelligent et ex rerum divinarum obliuione, qua in terra saepe obruti sepultique iaceant, certe emergant. Quod *Cord.* de peccatoribus solis dicit: « videtur insipientia peccatorum et per consequens contraria sapientia quasi umbra tenuis cognoscitur », id facile ad omnes accommodatur.

Denum exponit ubi sit et a quo detur; v. 23 « Deus intelligit viam eius et ipse novit locum illius »; — emphaticae, sine ulla coniunctionis vel oppositionis particula, Deus initio ponitur, cum ictu et pondere vocis effertur: i. e. *Deus solus*. Verba conformantur ad v. 12 et 13, in quo ex LXX lectio « homo nescit viam eius » praferenda est (cf. supra); scil. Deus scit¹, qua via ad sapientiae possessionem perveniat, ipse novit, ubinam consistat. Ratio est, quia Deus *omnium* novit: v. 24 « ipse enim fines mundi intuetur et omnia quae sub caelo sunt respicit »; — eadem rationem affert Baruch 3, 31, 32 non est qui possit scire vias eius... sed qui scit universa, norit eam. Altera ratio est, quia Deus omnia condidit et omnia moderatur; ita v. 25 « qui fecit ventis pondus et aquas appendit in mensura »; — eodem modo Baruch allegata Dei rerum omnium cognitione pergit: qui praeparavit

1. Quare lectio hebr. בְּנֵי omnia retinenda est, LXX et aliqui codd. hebr. legunt בְּנֵי (cf. *de Rossi*); sed id ad v. 27 denum aptè dicitur.

terram... et replevit eam... qui emitit lumen (3, 32, 33). In ipsa rerum conditione Deus scil. usus est sapientia quasi exemplari et prototypo, ad cuius normam omnia exigebat. Sapientiam enim i. e. sapientem rerum omnium dispositionem adesse probatur illis ipsis, quae maxime sine ulla norma esse videri possent: in ventis et aqua; ventorum vim, propensionem, impetum, cursum, quantum et quo tempore flarent, ipse tribuit, illos certa regula moderatur (cf. *Cord. Mar. W. Del. P.*), eorumque ad reliquam mundi machinam habititudinem definitivit; similes leges aquis prescrispsit: aquis superioribus i. e. nubibus et imbribus, aquis marium, fluviorum, fontium: quas omnes quasi statuta et mensura determinavit, ut ordine et proportione debita ad rerum omnium usum et conservationem inservirent (cf. *Sap. 11, 21*: omnia in mensura et numero et pondere disponisti; *Prov. 8, 28, 29. Pin. W.*²).

Deum rerum moderatorem sapientia potiri, porro declarat v. 26 « quando ponebat placis legem et viam procellis sonantibus; v. 27 tunc eudit illam et enarravit et praeparavit et investigavit »; — hebr. et viam evocationis tonitruum (cf. *Mar. Malec. W. Del. Hirz. P. Le Hirz.*); i.e. in ipso rerum exordio, cum Deus et imbribus et tempestatibus certas praefigeret leges certosque terminos (et ita, quae maxime videri possent solitus habentis ad arbitrium furere, suo subdi nutui et suo imperio ac providentia regi monstraret), *contemplatus est sapientiam* tamquam rerum ordinandarum normam, eam enarravit declarando et communicando (*Cord.*), cum in eius operibus rerumque dispositione reuceat, ut exempla allata ostendunt, quatenus apta rerum creatarum dispositio Dei providentiam naturalem commendet et insuper ostendat, Deum in hominum gubernatione naturali et supernaturali non minore ut sapientia: eam stabilicit (hebr.), stabili lege constare voluit et rerum cursui adesse, eam perscrutatus est, intimos eius sinns ac recessus perspectos habet; Deo igitur in mundi conditione sapientia astitit ea que usus est moderatrice (cf. *Prov. 8, 27. Sap. 9, 9. Eccl. 24, 6*). Proinde ex apertissima illa rerum omnium dispositione, quam homo non potest non admiratione prosequi, discere debet summanam in omnibus Dei reuocacionem *Hirz.* B. qui propterea v. 23 בְּנֵי rescribendum esse censet. At illam affirmant *Hirz.*, *W. Zsch.* et pro hac significazione temporali allegari possunt *Gen. 24, 63; 49, 27* etc. (cf. *Ges. Thes. s. v.*); *Del.* infinitum per modum gerundivi explicat, perficiendo = cum perficeret; quod denum ad idem recidit.

2. In hebr. בְּנֵי ad faciendum, quae constructio in membro parallelo in verbum finitum בְּנֵי transit, quare בְּנֵי non intentionis est particula, sed, ut subsequens בְּ v. 26 temporis, potestque iau v. 23, usi 26, referri ad tunc בְּנֵי v. 27. Negant talen בְּנֵי בְּ significationem *Hirz.* B. qui propterea v. 23 בְּנֵי rescribendum esse censet. At illam affirmant *Hirz.*, *W. Zsch.* et pro hac significazione temporali allegari possunt *Gen. 24, 63; 49, 27* etc. (cf. *Ges. Thes. s. v.*); *Del.* infinitum per modum gerundivi explicat, perficiendo = cum perficeret; quod denum ad idem recidit.

Sicut enim *homo* neque fines intuetur mundi (v. 24), neque ventorum pondus et vim novit, neque aquarum et procellarum legem perspectam habet, ita in humanarum rerum gubernatione eum plurima fugiunt; at quemadmodum illa, ita haec quoque sapientissime a Deo disponi sibi persuadere debet. Quam persuasionem quo firmius et alacrius animo insculpat, Iobus eum ad Dei opera sapientissime condita amandat.

Iam declarat, quaenam sapientiae pars homini contigerit, vel in qua demum re sapientiae divinae possessio ac imitatio pro homine consistat; v. 28 « *et dixit homini: ecce timor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo intelligentia;* » — cf. v. 12; *timor Dei* i.e. religio, Dei cultus et adoratio et inde consequens divinae voluntatis observatio. Deum igitur in omnibus revereri semperque a malo abstinere: haec est vera illa sapientia, quam homo retinere debet, etsi Dei consilia in rerum hominumque gubernatione non attingat. Id vero quam maxime ad disputationis materiam confert. Doceat igitur Iobus: quidquid contingat (etsi quis malis obruatur, quorum causam nescit), homo sapiens Dei cultum malique propulsionem firmiter et constanter debet operre exprimere, etsi Dei consilia non perspiciat; nam cum Dei sapientia abdita sit et sublimis, mirum non est, si homo de mundi gubernatione et fortunarum calamitatumque distributione non possit certum semper ferre iudicium; satis est, ut retineat Dei timorem, qui in peccati vitiatione exerceatur. Hisce vero Iobus et animi sui praeclaros sensus pandit et qua in re amici deficiant, qui Dei sapientiam una illa humana norma metiri aggressi sint, dilucide exponit.

Hucusque igitur a Iobus *propositi problematis solutio* data est ex infinita et investigabili Dei sapientia, quam homo revereri debeat animo submissu camque adesse sibi persuadere, etsi non intellexerit vel eius rationem non perspexerit. Quantus in hac Iobi disceptatione *progressus* contineatur, per se sequit. Illud adhuc notare invat, Iobum viatis amicis non insultare, sed admonere et edocere.

Sed quae est humana fragilitas, in ipso heroe patientiae conspicua, Iobus in sequentibus denuo a perfectionis regula quam hic delineat, reddit, dum hac cognitione quam modo exposuit non obstante, denuo ad querelas et investigationem nimis curiosam delabatur, quare etiam Dei reprehensionem in fine non plane effugit.

2. PARS. CAP. 29-31.

Carminis auctor, uti per recursum disputationis Iobi sermonibus et querelis nobis morbum eius calamitatesque retulit simulque Iobi et animi varios motus depinxit, ita nunc amicorum silentio, quo ulterior

loquendi opportunitas Iobo conceditur, eum utitur in modum, ut Iobi imaginem moresque plane absolvat. Facile porro et animi quadam necessitate fit, ut Iobus amicis tacentibus et quid reponant nescientibus novam causae sua demonstrationem aggressus querelas et contestationes, quas supra extulerat, legitimas esse contendat. *Tria* ei quasi sua sponte obversantur: quanta olim in prosperitate fuerit (cap. 29), quot et quantis iam immersus sit calamitatibus (cap. 30), et quomodo hanc ruinam expertus sit vita innocentissime et iustissime ad omnem virtutis normam transacta (cap. 31).

Hisce igitur Iobi vita moresque plane exprimuntur et perficiuntur. Simil novis querelis Iobus ostendit — id quod ad animi humani indolem factum natumque est — se solutione data tamen non plene acquiescere, illam homini non sufficere, sed unumquemque stimulari, ut praeter rationem illam generalem a Dei sapientia petitam inquirat, *cur ipse malis subieciatur.* *Alios* utique admonemus, illos Dei sapientia et providentia proposita consolamus; sed quotusquisque est, qui, si *ipse* affligatur, non iterum iterumque mente volvat ac secum miretur, *cur tandem talia a Deo sibi mittantur?* Quare haec quoque capita *psychologice* fluunt ex Iobi animo simulque disputationis *progressum* exhibent 1^a vitam et mores Iobi ulterius describendo, 2^a ostendendo, responsionem cap. 28 datum non sufficere, 3^a ita novam disceptationem aliamque solutionem plenioram praeparando. Praeterea capp. 29, 31 quam maxime ostendunt, qualis pietatis species instorum animis in V.T. insederit; cernimus enim V.T. minime in externa rituum legumque observatione fuisse conclusum, verum *internam* sanctitatem mentisque puritatem Deique amorem etiam ibi requiri. Quod in Deuteronomio *spiritu legis interno* paucis innuitur, id in Iobi vita, uti hic delineatur, ad vivum expressum cognoscimus¹.

Arg. — Iobus dolens atque moerens amissam prioris vitae felicitatem, Dei favorem, abundantiam bonorum, honorem auctoritatemque recolit (29, 1-11), simulque, quia vitam ad omnem iustitiam pietatemque exegit, et illum apud alios honorem se meruisse profitetur et spem optimam, quam de vitae cursu conceperit, exponit (29, 12-20). Sed qualis subito mutatio! olim apud omnes in auctoritate, reverentia, honore, quasi rex — nunc a vilissimo homuncionum genere deridetur, opprobriis repletur, suppliciis afficitur (29, 21-30, 14), immo ab ipso Deo sine misericordia diris cruciatus exercetur, quare dolorem

1. Cf. Ol. « Deus haec ad nostram aedificationem fieri disponit, ut vitas sanctorum tamquam virtutum imagines afflaby politas, prae oculis habentes et intuitu diligenter eas contemplantes, vitam nostram dirigere possimus ».

querelis et lacrimis effundit (30, 15-31). Et talis sustinet is, qui castitatem et iustitiam omni studio coluit (31, 1-15), qui multiplici misericordia in pauperes, viduas, orphanos usus ab omni avaritia et superstitione cultu se immunem servavit (31, 16-28), qui ipsis etiam inimicis, peregrinis beneficia praestitit et in vitae ratione ab omni simulatione alienus fuit. Quorum omnium testis est Deus, apud quem maxima cum alacritate causam suam agere desiderat, quippe qui nullius iniustitiae, oppressionis, violentiae sibi sit conscius (31, 29-40).

a) Vitae prioris cursum proponit 29, 1-20.

Uti sacer auctor indicat, scribens: v. 1 « *Addidit quoque Iob, assument parabolam suam et dixit:* » — cf. 27, 1; Iobus aliquantum substitut concessa amicis respondendi opportunitate. Illis quid opponant non habentibus (*Olt.*) ipse felicitatis anteactae recordationem dolens repetit; est enim animi moerentis laetos illos cum gemitu et lamentatione recolere dies; quare v. 2 « *quis mihi tribuat ut sim iuxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me?* » — incipit a generali desiderio; *¶* tempus antiquum, maxime remotum dicit, unde tempus calamitatis sibi iam maxime diuturnum videri (uti verissime tempus tarde trahitur misero) significat (*W.*). Illos expedit dies, quibus Deus cura et studio tamquam custos et pastor eum protexit ac vallavit (cf. 1, 10) et eum promovendo direxit ad bona (*S. Thom.*), simulque indicat, se illam prosperitatem non fortunae neque suis viribus, sed divino attribuere auxilio (*S. Thom.*). Nunc vero Deus eum oppugnat tamquam inimicum (6, 4 etc.). Pristinum Dei favorem non sine suavi recordatione et voluptate describit v. 3 « *quando splendebat lucerna eius super caput meum, et ad lumen eius ambulabam in tenebris;* » — in hebr. *quando splendebat... ad lumen eius ambulabam per tenebras;* Dei favor lucis metaphora apte exprimitur; ad huius solis fulgorem « *inter calamitates et perplexitates caliginosae huius vitae inoffensus incedebat* » (*Cord.*), Dei benignitate recreatus eiusque donis ditatus; ita v. 4 « *sicut fuī in diebus adolescentiae meae, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo;* » — i. e. tempore pristino, quando Deus familiariter tecum agebat (*Vav. Men. Tr.*) vel ego eius praesentiam et favorem sentiebam (*S. Thom.*), dum maiora in me ex arcano contulit, quam exterius apparerent (*Mar.*).

1. *¶* illi explicant inf. qui (cf. LXX; vulg. W. Hitz. Del. Zsch.), alii inf. hiphil (*Chald.*), ut sit contractum ex *¶* (dum faceret splendore) quam formam alii (cf. Ols-Hausen) rescribendam esse censem.

Hebr. *sicut fuī in diebus autumni mei*¹ in Dei familiaritate super tenditorum meum i. e. dum *¶* aestati soleat opponi, ea anni tempestate, qua agricultae laborum suorum fructibus et libertate messis ac vindemia lactantur (*Calm. Malv. IV. Vat. Cod.*). Quis vero annus *economicus* autumno, i. e. a saeione incipit, ideo autumnus anni primus tempus et propria metaphora ad vitam translatu*adolescentia* intelligi potest, ut pluvia autunnalis dicitur *prima*, vernalis *serotina*²; quare interpretatio Sym. (cf. *Olt.*) et S. Hier. facile explicatur (cf. *Ros. Cod. W. Zsch. Le Hir.*).

Dei autem familiaritatem olim expertus est in florenti familiae conditione (v. 5), in fortunarum abundantia (v. 6), in honore, quo apud omnes habebatur (v. 7 seq.). Unde v. 5 « *quando erat Omnipotens mecum et in circuitu meo pueri mei* »; — cf. 1, 15, 17; signum favoris Dei, quando membris cum capite concordia est, ministris et domesticis cum hero (*Mar. sim. W.*); alii de filiis intelligent (*S. Thom.*), alii de filiis familiisque (*Pin. Malv. Men.*); ad pacem domesticam larganque familiam opportune opum abundantia accessit, v. 6 « *quando lavabam pedes meos butyro et petra fundebat mihi rivos olei* »; — i. e. ubique invenient, possessio eius quasi lacte et butyro manabat; figurato utiliter sermone ad summam opum abundantiam significandam (*Est.*); non solum *fecunda* terra, sed et sterilis et petrosa magna olivarum et olei copiam mihi afferebat (*Cord. Sa. Men.*); melius tamen locutio intelligitur *proverbialis* (*Cod. Vav. Calm.*), cf. Gen. 49, 11. 12. Ex. 3, 8. Deut. 32, 13 *ut surgeret mel de petra oleumque de saxo durissimo*, 32, 24 *tingere in oleo pedem;* eo aptius *petrae* mentio fit, cum olivarum torcularia in petra exciscerentur.

Praetera maxima apud omnes pollebat auctoritate; v. 7 « *quando procedebam ad portam civitatis et in platea parabant cathedram mihi, v. 8 videbant me iuvenes et abscondebant et senes assurgentess stabant;* » — hebr. *quando procedebam per portam ad civitatem et in foro meam sedem parabam*, ergo in coetibus publicis *iuniores et senes*, quando conventus, comitia, iudicia celebrabantur, ei honorum exhibebant; illi modeste cedeabant, prae metu sese abdehant, ne forte Iobus viuentialia acris perstringeret (*Olt. S. Thom. Pin.*); hi cum tamquam parentem venerabant assurgentess coram ipso et stantes, donec ipse prius concessisset. Praeterea v. 9 « *principes cessabant loqui et digunt superponebant ori suo;* » v. 10 *voce suam cohabant duces et lingua eorum gutturi suo adhaerebant* »; — i. e. primores ei primas sententiae dicendae partes facile et omnino cedeant et cum maximae rever-

1. *¶* a S. Hier. recte vertitur *hiems* Gen. 8, 22. Ier. 36, 22. Amos 3, 15. Zach. 14, 8; *¶* Prov. 20, 4. LXX vertunt *¶* cf. Ps. 73, 17 *ver. γενεγνώσται.*
2. Mira est ad h. l. hallucinatio viri critici Hitz., qui ex eo deprehendit Iobum loqui du post Israels inferitum.